

דף שבועי

בס"ד

פרשת שלח, תשפ"ה, מספר 1623

וימאסו בארץ חמדה מיכאל קנובסקי

מהכניסה לארץ. ולכן, כשחזרו, דיווחו שאומנם זוהי ארץ זבת חלב ודבש, אך לרשת אותה יהיה בלתי אפשרי בשל חוזקם של האנשים והביצורים שם. הוויכוח התנהל בין כלב, שגם הוא ראה את מה שראו האחרים, וקבע נחרצות: "עלה נעלה וירשנו אתה" לבין התרים האחרים שטענו: "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו". ומה חשב העם? לפי הרמב"ן, לאחר חילופי הדברים הללו, התלבט העם מה לעשות, וברגע קריטי זה:

כאשר ראו כי עדיין היו ישראל נועצים לעלות ויהושע וכלב מחזקים את לבם, הוציאו דיבה בשקר כדי לבטל עלייתם על כל פנים.

פירושו של הרמב"ן הוא פשוטו של מקרא. אבל התוכנית של הנדסת התודעה, שאותה עדה רעה הצליחה להוציא לפועל, לא הייתה בנויה היטב. שכן, כלפי ארץ ישראל הם טענו דבר והיפוכו! מצד אחד, טענו שארץ ישראל היא מקום שמגדל פירות ובני אדם בגודל XXL, ומצד שני טענו שהיא ארץ אוכלת יושביה. כיצד עולות שתי טענות אלה בקנה אחד?

פירוש רבי עובדיה ספורנו והרב שלמה דוד לוצאטו (שד"ל) מנסים ליישב סתירה זו. לפיהם, הנפילים בני הענק שאותם ראו השליחים, היו היחידים שיכלו לשרוד בארץ ישראל, שכן כל האנשים האחרים מתו מפני רוע האוויר ששרר שם. הקושי בפירוש זה הוא, כיצד ייתכן שהאוויר הרע גרם למותם של אנשים אך לא השפיע לרעה על הצמחייה העשירה?! לדעתי, ניתן לשנות במעט את הפירוש הזה ולהסביר, שהאנשים הרגילים, שלא היו נפילים, לא מתו בשל האוויר הרע, אלא בשל מלחמות רבות שהתרחשו באזור. לפי פירוש זה, לבני הענק היה יתרון מובהק בגודל ובחוזק, ולמלחמות לא הייתה, כמובן, כל השפעה על טיב הארץ ועל הפוטנציאל הטמון בה לגדל פירות טובים. בתלמוד הבבלי מובא, שטעותם של התרים הייתה שלא פירשו נכון את הקורה מסביבם (סוטה לה ע"א). רבא מסביר שהקב"ה רצה להיטיב לתרים

כלב בן יפונה ניסה להתנגד לנאום הקודר של עשרת התרים את הארץ, שטענו שארץ ישראל אינה ניתנת לכיבוש, ואמר: "עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה" (במ' יג:ל). בתגובה, אמרו אותם עשרה: "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו" (במ' יג:לא) וגם קבעו נחרצות:

הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם (יג:לב-לג).

התורה מקדימה לפסוקים אלה אמירה המאפיינת את הדברים של עשרת התרים: "ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל לאמר" וגו' (במ' יג:לב). לפי זה נראה, שכל מה שאמרו לפני כן אינו נחשב כדיבת הארץ:

אָפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנֶק רָאִינוּ שָׁם. עָמֵלָק יֹשֵׁב בָּאָרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוֹסִי וְהָאֱמֹרִי יֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן (יג:כח-כט).

בדומה, נראה שגם מה שאמרו לאחר הצהרת כלב "עלה נעלה וירשנו אתה", ש"לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו" אינו נחשב כדיבת הארץ. רק שני הפסוקים שהבאנו לעיל (לב-לג) נחשבים ככאלה, וכנראה שעל דברים אלה נענשו ומתו אותם מוציאי הדיבה, ככתוב: "וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'" (במ' יד:לז).

הרמב"ן מסביר, שכשראו עשרת התרים את ילידי הענק ואת הערים הבצורות, פחדו מאוד

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

** דבר תורה זה מוקדש לעילוי נשמות אבי מורי ואמי מורתי, אליהו ותמר קנובסקי שהיו בחייהם אות ומופת לאהבת עם ישראל, ארץ ישראל ותורת ישראל.

לפניהם. הם ייצגו עם שניצח את האימפריה החזקה בעולם, עם החוזר לארצו אחרי כמה מאות שנות גלות. משלחת זו הגיעה לארץ ואכן פגשה את עמי הארץ, את החתי, היבوسی, והאמורי, וכנראה גם כמה נפילים. אין לנו מושג באילו נסיבות נפגשו עמים אלו עם המשלחת הישראלית, אבל כנראה שהיה זה המפגש הראשון בין תושבי הארץ (למעט העמלקים) ובין נציגים מעם ישראל. ידוע לכולנו שרושם ראשוני קובע בדרך כלל רבות. ייתכן שבני העמים שפגשו היו אנשים גבוהים, חזקים ומרשימים. אבל גם בני ישראל היו מרשימים לא פחות, כפי שאומר המדרש: "ומי אמר לכם שלא הייתם בעיניהם כמלאכים?" הרי אתם בעצמכם שרתם את שירת הים ואמרתם, אולי בדרך נבואית, "נמוגו כל יושבי כנען". במקום לעמוד בקומה זקופה ולהצהיר בקול מלא גאווה, שאנחנו העם שהבטיח לו הקב"ה "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" (בר' יב:ב), התנהגתם כאחרון היהודים הגלותיים; "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם". ואז, עוד הוסיפו חטא על פשע בחזרתם למחנה ישראל, והוציאו דיבה על ארץ ישראל. לקח ארבעים שנה לתקן את הנזק הזה.

אבי מורי, פרופ' אליהו קנובסקי, שהיה מומחה לכלכלת המזרח התיכון, היה זהיר מאוד בלשונו ובכתביו כדי לא להיכשל ולומר דברים רעים על ארץ ישראל. בדיבורו ובמעשיו הוא לימדני מגיל צעיר אהבת הארץ מהי. ישנו מדרש בשיר השירים רבה (פרשה א) שמלמד אותנו כמה חמור לומר לשון הרע על ארץ ישראל:

רבי אבהו וריש לקיש היו נכנסים לאותה עיר קיסריה. אמר לו רבי אבהו לרבי שמעון בן לקיש: למה זה ניכנס לעיר של חרפות וגידופים (קיסריה הייתה מלאה בעבודה זרה)? ירד לו ריש לקיש מן החמור ולקח חול ונתן לתוך פיו (של ר' אבהו). אמר לו (ר' אבהו): מהו כן? אמר לו: אין הקב"ה רוצה במי שאומר דילטוריא (לשון הרע) על ישראל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שלא ייתפסו, ולכן, בכל מקום שהגיעו, סידר הקב"ה שאנשי המקום יהיו טרודים בענייני קבורתו של אדם שמת שם, ולא ישימו לב לתרים (דעה נוספת בגמרא שם מצמצמת את מספר המתים לאחד בלבד; היה זה איוב, ובגלל שהיה גברא רבא, עסקו כל תושבי ארץ כנען [ואולי גם ארץ עוץ] בקבורתו ובהספדו, ולא שמו לב לתרים).

הדעות בגמרא, וכן פירושי ספורנו ושל"ל יוצאים מתוך הנחה שאנשי המשלחת ששלח משה דיברו אמת כשאמרו "אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא" (במ' יג:לב). לעומת זאת, הרמב"ן מתאר אותם כמוציאי דיבה, כלומר, שמה שאמרו היה שקר. וכך הם דבריו: ודע כי מוציא דיבה הוא כסיל אשר יאמר שקר, אבל המגיד אמת יקרא "מביא דיבה", כמו שנאמר: "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבְתָּם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם" (בר' לז:ב). ועל זה נענשו למות במגפה, שנאמר: "וַיָּמָתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגָּפָה לִפְנֵי ה'" (במ' יד:לז).

הרמב"ן ידע, כנראה, שכדי לשכנע ציבור, לא צריכים להיות עקביים; אפשר להשתמש גם בשקרים, ואין חדש תחת השמש.

ישנם דברים רעים רבים שנאמרו על ידי מוציאי דיבת הארץ רעה. אבל לפי מדרש במדבר רבה (פרשה ט"ז), הקב"ה לא כעס על כל דבריהם של מוציאי הדיבה אלא על מה שאמרו בסוף. וכך דברי המדרש: אמר הקדוש ברוך הוא, ויתרתי עליהם על מה שאמרו "וְנָהִי בְעֵינֵינוּ כְּחִגְבִּים", אבל על אמרם "וְכֵן הָיִינוּ בְעֵינֵיהֶם" יש לי עליכם תביעה גדולה. כי מהיכן אתם יודעים איך הייתם בעיניהם? ומי אמר לכם שלא הייתם בעיניהם כמלאכים?

נשאלת השאלה, מדוע דברים אלה חמורים יותר ממה שאמרו לפני כן: "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו", שלפי חז"ל כוונתם הייתה שהעם היושב שם חזק יותר מהקב"ה? לדעתי, התשובה היא, שדבריהם "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם" גרמו לנזק בלתי הפיך. שליחת האנשים לתור את כנען התרחשה בשנה השנייה לצאת בני ישראל ממצרים, לאחר שהנחית ה' על המצרים עשר מכות ולאחר שעשה את כל ניסי קריעת ים סוף. על כל זה מעיד הכתוב: "אֲזַנְּהֵלוּ אֱלֹפִי אֲדָם אֵילִי מוֹאֵב יֶאֱחָזְמוּ רָעַד נִמְגּוּ כָּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן" (שמו' טו:טו). כל עמי האזור פחדו מעם ישראל. ואז, לפני הכניסה לארץ, שלח משה משלחת של אנשים, שלפי הכתוב: "כָּלם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה" (במ' יג:ג).

נמנעתי לקרוא למשלחת זו "מרגלים", כי התורה אינה מכנה אותם כך. וכן, אברבנאל, המלב"ם ומפרשים נוספים מסבירים, שלא שולחים שנים עשר אנשים רמי דרג להיות מרגלים. זו הייתה משלחת מכובדת שבאה לתור את הארץ. שמם הלך